

Anna Nowakowska-Głuszak
Uniwersytet Śląski w Katowicach/ Polska

Wielką czy małą literą, czyli o problemach ortograficznych w tłumaczeniu tekstów specjalistycznych na przykładzie języka polskiego i hiszpańskiego

ABSTRACT

Uppercase or lowercase, about the orthographic problems in Spanish-Polish specialized translation

The aim of this article is to present the problem of capital letters from the perspective of Spanish-Polish legal translations. The focus of the article lies on the titles of legal acts because it allows to show the mutual relations between linguistic, legal and translatory norms. At the beginning the problem of capitalization is presented from a general point of view. This is followed by a contrastive analysis of orthographic rules in Spanish and Polish, which demonstrates visible differences between those two languages. Furthermore, the influence of the extralinguistic factors and the usage created by the community of practice (Wegner 1998) on the translation of specialized texts is explained.

Keywords: Spanish-Polish legal translation, capital letters, names, titles of legal acts

Wprowadzenie

Przyjęło się uważać, że większość błędów ortograficznych w przekładzie, w tym niepoprawne użycie wielkich liter, wynika z interferencji pomiędzy językami spokrewnionymi typologicznie (por. Pisarska/ Tomaszekiewicz 1998; Kozłowska 2002; Kubacki 2012) lub generalizacji wcześniej przyswojonej reguły (Kubacki 2012: 187). Gdy języki różnią się w stopniu znacznym, np. pochodzą z różnych rodzin, tak jak polski i hiszpański, problem ten wydaje się mieć drugorzędne

znaczenie. Potwierdzają to moje rozmowy ze studentami języka hiszpańskiego rozpoczynającymi naukę przekładu, którzy na pytanie o problemy w tłumaczeniu tekstów specjalistycznych, praktycznie nie wymieniają kwestii ortograficznych.

Rzeczywiście, hiszpańskie zasady pisowni sprawiają wrażenie prostych. Nie tylko w oczach polskiego użytkownika. Pamiętam, kiedy po jednym z wystąpień na piątym międzynarodowym kongresie CIEFE w Amsterdamie poświęconym hiszpańskiemu językowi specjalistycznemu wywiązała się dyskusja na temat ortografii tego języka. Ku zaskoczeniu prelegenta (hiszpańskiego) większość obcojęzycznych słuchaczy była zdania, że w hiszpańskim problem nie istnieje.

Opinie zarówno studentów, jak i badaczy przekładają się na zakres i kształt podręczników dla tłumaczy, w których kwestie dotyczące ortografii prezentowane są dość oszczędnie. Tymczasem, co postaramy się przedstawić w niniejszym artykule, istnieją zagadnienia takie jak użycie wielkich liter, które wymagają szczególnej uwagi oraz pogłębionej refleksji. Nie bez powodu Kubacki (2012: 219) wskazuje niepoprawne użycie wielkich liter zarówno w języku obcym jak i ojczystym jako jeden z podstawowych błędów językowych popełnianych przez kandydatów na tłumacza przysięgłego.

By zilustrować problem, skupimy się na dwóch zagadnieniach: ogólnym, dotyczącym pisowni imion, nazwisk i określeń dotyczących pochodzenia osób, i specyficznym, związanym z przekładem tekstów prawnych i prawniczych, czyli pisowni tytułów aktów prawnych. Pozwoli nam to wskazać czynniki, które powinny zostać uwzględnione w analizie poprawności pisowni w procesie tłumaczenia.

Warto w tym miejscu podkreślić, że język hiszpański, pomimo swojego znaczenia w świecie i rosnącej popularności w Polsce, pod względem badań nad przekładem specjalistycznym nadal pozostaje językiem nowym i wymaga omówienia oraz analizy praktycznie w każdym zakresie.

Ogólne zasady użycia wielkich liter

W powszechnym przekonaniu zasady użycia wielkich liter mają charakter uniwersalny. Wg *Słownika ortograficznego PWN* (Kłosińska 2004: 40–58) w języku polskim opierają się one na czterech kryteriach: składniowym, graficznym, znaczeniowym oraz uczuciowo-grzecznościowym, przy czym to ostatnie kryterium ma charakter subiektywny i zależy od intencji nadawcy i specyfiki tekstu. W języku hiszpańskim obowiązują te same kryteria, choć redaktorzy *Ortografía de la lengua española*¹ (2010: 442–519) nieco inaczej rozkładają akcenty, dzieląc zasady użycia wielkich liter ze względu na ich funkcję w wypowiedzi. Jako dwie podstawowe grupy wyróżniają: 1) majuskuły służące delimitacji głównych

1| Dalej OLE.

jednostek tekstu; 2) majuskuły wskazujące nazwy własne i wyrażenia denominatywne. Druga grupa zasad jest zdecydowanie bardziej obszerna i obejmuje między innymi analizowane w niniejszym tekście zagadnienia.

Pisownia imion, nazwisk i określeń dotyczących osób w języku polskim i hiszpańskim

Zasada pisowni wielką literą imion i nazwisk wydaje się uniwersalna. Niemniej jednak, jak wykażemy poniżej, między językiem polskim i hiszpańskim istnieją różnice, które mogą prowadzić do błędów w tłumaczeniu².

Hiszpańskie imiona i nazwiska są zazwyczaj dwuczłonowe, mogą także zawierać przyimek i/lub rodzajnik. Gdy przyimek lub rodzajnik następuje po imieniu, piszemy go małą literą (np. *Juan de Ávalos*, *Pedro de la Calle*), kiedy jednak pojawia się samo nazwisko, należy go zapisać wielką literą (*señor De Ávalos*, *De la Calle*). Jeśli nazwisko zawiera tylko rodzajnik, piszemy go wielką literą (*Antonio La Orden*, *señor La Orden*)³. W przypadku przydomka, pseudonimu lub przezwiska, rodzajnik pisany jest małą literą (np. *el Greco*, *el Cordobés* (Manuel Benítez), *Alfonso X el Sabio*, *el Pobrecito Hablador* (pseudonim pisarza Mariano José de Larra)). Warto przypomnieć, że jeśli któreś z tych określeń jest poprzedzone przyimkiem „a” lub „de”, łączy się z nim (>*al*, >*del*) (np. *Me gusta mucho este cuadro del Greco* (nie *de el Greco*)).

W języku polskim przyimek przy nazwisku jest raczej rzadki – może pojawić się w tłumaczeniu nazwisk obcojęzycznych lub przydomkach postaci historycznych (np. Jan bez Ziemi, Piotr z Lubeki, Jadwiga z Łobzowa) – wówczas pisany jest małą literą. Rodzajnik, jak wiadomo, nie występuje, jednak odnosząc się do greckiego malarza z XVI w., Domenikosa Theotokopulosa, zapisujemy jego pseudonim *El Greco*⁴.

W przypadku określeń wskazujących na pochodzenie osób, możemy zaobserwować następującą różnicę; w języku polskim nazwy mieszkańców części świata (np. Europejczyk, Afrykanka), krajów (np. Polka, Hiszpan), regionów geograficznych (Ślązaczka, Katalończyk), członków narodów, ras i szczepów (np. Żyd, Słowianka, Inka) pisane są wielką literą, w hiszpańskim zapisujemy je małą (*los europeos*, *la polaca*, *el catalán*, *los incas* etc.), choć jeszcze w XVI i XVII wieku, podobnie jak dni tygodnia czy nazwy miesięcy, określenia te zapisywane były majuskułą (OLE 2010: 445).

2| Niewątpliwie jednym z głównych problemów związanych z tłumaczeniem hiszpańskich imion i nazwisk jest ich odmiana w języku polskim. Omawiamy ten problem szczegółowo w artykule „Hiszpańskie imiona i nazwiska w tłumaczeniu poświadczonym na język polski” (Nowakowska-Głuszak 2016).

3| Por. *Diccionario panhispánico de dudas*, 44 (<https://www.rae.es/recursos/diccionarios/dpd>, dostęp 23.10.2019 r.).

4| Por. <https://sjp.pwn.pl/so/El-Greco;4431205.html> (dostęp: 16.12.2019 r.).

Widzimy zatem wyraźnie, że już w zakresie pisowni nazw własnych oraz określeń dotyczących osób ujawniają się istotne różnice ortograficzne między językami polskim i hiszpańskim, które prowadzą do następujących wniosków: a) zasady użycia wielkich liter są zdeterminowane strukturą języka i funkcją jego elementów (np. rodzajnik) i b) mogą ulegać modyfikacjom w wymiarze diachronicznym (nazwy narodowości w hiszpańskim), c) nie są uniwersalne, bywają odmienne w różnych systemach językowych (nazwy narodowości w języku polskim i hiszpańskim), d) zależą od użycia danego wyrażenia w tekście (hiszpańskie nazwiska z rodzajnikiem pisane z imieniem lub bez).

Zasady użycia wielkich liter w tytułach aktów prawnych

Jeśli pisownia określeń dotyczących osób wynika z ogólnych zasad języka, zapis elementów tekstu prawnego czy prawniczego wymaga uwzględnienia czynników definiujących daną sytuację komunikacyjną. W konsekwencji, w procesie przekładu uwzględnić należy nie tylko zasady językowe, ale również normę w obszarze prawa i normę tłumaczeniową (instytucjonalną) (por. Jopek-Bosiacka 2017: 27–28). Normę tłumaczeniową rozumiemy za Jopek-Bosiacką (2017: 29) jako „wskazówki formalne, leksykalno-gramatyczne w danym obszarze komunikacyjnym i dla danego typu tekstu”, zaś normę w obszarze prawa jako „cechy systemu prawnego [danego kraju/obszaru] takie jak spójność i racjonalność oraz zasady prawne obowiązujące w danym systemie i kulturze prawnej, zasady techniki prawodawczej, a także dorobek nauki prawa, doktryny, orzecznictwa” (ibidem). Za podstawowe źródła normy instytucjonalnej dla przekładu tekstów prawnych i prawniczych na język polski uznajemy *Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego* (2018) oraz *Vademecum tłumacza. Wskazówki redakcyjne dla tłumaczy* (2015)⁵ opracowane przez Departament Języka Polskiego przy Dyrekcji Generalnej ds. Tłumaczeń Pisemnych Komisji Europejskiej dla osób przygotowujących w Komisji Europejskiej tłumaczenia na język polski.

Jak stwierdziliśmy na wstępie, błędne użycie wielkich liter może wynikać z generalizacji wcześniej przyswojonych reguł. Wyjaśnijmy zatem, że w obu językach ogólne zasady dotyczące tytułów publikacji i utworów są bardzo podobne: tytuły czasopism, cykli wydawniczych i nazwy wydawnictw seryjnych zapisujemy w całości wielką literą (oczywiście z wyjątkiem przymków, spójników i rodzajników), np. *Literatura na Świecie*, *Linguistica Silesiana*, *Revista de Filología Románica*, przy czym zasada ta nie dotyczy polskich tytułów, które się nie odmieniają (np. *Mówią wieki*, *Do rzeczy*). Gdy mamy do czynienia z jedno- lub wielowyrazowym tytułem utworu literackiego czy naukowego (książką, rozprawą, artykułem) bądź jego rozdziałem, tylko pierwszy wyraz zapisujemy wielką literą.

5| https://ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf (dostęp: 20.10.2019 r.).

O ile ogólne zasady pisowni tytułów są zbieżne, zapis tytułów aktów prawnych wykazuje istotne różnice między językiem polskim i hiszpańskim. Rozbieżności pojawiają się także w obszarze normy językowej i normy w obszarze prawa. Wynika to między innymi z funkcji, jaką tytuł pełni w tekstach prawnych.

Tytuł jest integralną częścią aktu prawnego. Spełnia dwie podstawowe funkcje: informacyjną – wskazuje rodzaj aktu i jego pozycję w systemie prawa, organ prawodawczy oraz treść normy – i interpretacyjną, zwłaszcza w zakresie wykładni systemowej i funkcjonalnej (por. Wronkowska/ Zieliński 2004: 57). Jak czytamy w rozdziale 3. *Zasad techniki prawodawczej*⁶ (§ 16.): „W tytule ustawy w oddzielnych wierszach zamieszcza się: 1) oznaczenie rodzaju aktu; 2) datę ustawy; 3) ogólne określenie przedmiotu ustawy”. Datę ustawy poprzedza się zwrotem ‘z dnia’, wskazując następnie cyframi arabskimi dzień, nazwę miesiąca określoną słownie oraz rok (‘r.’), również cyframi arabskimi. Określenie przedmiotu ustawy powinno być możliwie zwięzłe, „jednakże w sposób adekwatnie informujący o jej treści” (ZTP, §18.1.). Może być opisowe – rozpoczynające się od przyimka „o”, pisanego małą literą, lub rzeczowe – rozpoczynające się od wyrazów „Kodeks”, „Prawo” albo „Ordyncja”, „Przepisy wprowadzające ...”, w przypadku gdy ustawa jest ustawą wprowadzającą (ZTP, §19). Ilustrują to przykłady:

USTAWA z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego (Dz.U. 2004 Nr 273 poz. 2702)⁷;

USTAWA z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz.U. 1974 Nr 24 poz. 141);

USTAWA z dnia 16 lipca 2004 r. Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. 2004 Nr 171 poz. 1800).

Nieco inną strukturę ma tytuł rozporządzenia (ZTP, §120.4), gdzie podaje się:

- 1) oznaczenie rodzaju aktu, pisane wielkimi literami,
- 2) nazwę organu wydającego rozporządzenie (np. Minister Sprawiedliwości), pisaną wielkimi literami,
- 3) datę rozporządzenia,
- 4) określenie przedmiotu rozporządzenia, poprzedzone wyrażeniem „w sprawie”, np.: *Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 stycznia 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu przeprowadzenia egzaminu na tłumacza przysięgłego.*

W przypadku aktów normatywnych o charakterze wewnętrznym, tj. uchwał i zarządzeń, stosuje się zasady dotyczące rozporządzeń (ZTP, §141).

Zgodnie z zasadami języka polskiego, tytuły ustaw przytaczane w pełnym brzmieniu pisane są wielką literą (*Wielki słownik ortograficzny* PWN, reguła 73),

6| Dalej ZTP.

7| Oryginalna pisownia w aktach prawnych: słowo *ustawa* pisane wersalikami. Podobnie zapisywane jest w tytule *rozporządzenie*.

nazwy skrócone używane w brzmieniu potocznym małą (np. ustawa antyalkoholowa zamiast *Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*). Należy jednak pamiętać, że o ile w przypadku rozporządzenia nazwa aktu prawnego oraz organu je wydającego zgodnie z zasadami techniki prawodawczej pisane są wielką literą (por. ZTP, § 120.4.), co w zasadzie pokrywa się z zasadami ortograficznymi, o tyle słowo „ustawa” traktowane jest w obszarze prawa jako nazwa pospolita wskazująca rodzaj aktu prawnego, zapisywana w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej małą literą, np. „Na podstawie art. 6 ustęp 2 ustawy z 2 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (Dz.U. z 2002, Nr 175, poz. 1440, z późn. zm.), zarządza się, co następuje...”. Mamy więc do czynienia z sytuacją, kiedy norma językowa jest niezgodna z normą w obszarze prawa.

Norma tłumaczeniowa (instytucjonalna) zakłada w tym przypadku stosowanie małej litery: „przy przytaczaniu tytułów polskich ustaw, rozporządzeń itp. zaleca się stosowanie małej litery” (*Vademecum tłumacza* 2016: 10, podrozdział 1.2.1.4). Mamy zatem do czynienia z trzema różnymi zaleceniami. Rozwiązaniem wydaje się być w tej sytuacji propozycja Komisji Ortograficzno-Onomastycznej Rady Języka Polskiego:

Jeśli nie stosuje się wersalików, to w pełnych tytułach tych aktów należy odwołać do wielokrotnie już wcześniej przypomnianej zasady zapisu tytułów dokumentów; będzie to zresztą zgodne z zasadą, że każdy wyraz na początku zdania piszemy wielką literą. Jeśli zaś nazwa aktu prawnego pojawia się w tekście ciągłym – stosować się do zwyczaju prawnego, czyli zapisywać ją od małej litery. [...] Obowiązuje oczywiście zasada zapisu skróconych nazw dokumentów od małych liter. A zatem zawsze: rozporządzenie (WE) nr 123/2004; niniejsze rozporządzenie.⁸

W przypadku tytułów kodeksów, norma językowa (WSO PWN, reguła 73), w obszarze prawa (ZTP, §19 pkt 2) i instytucjonalna (*Vademecum tłumacza* 2016, podrozdział 1.2.1.4) wykazują zbieżność: tylko pierwszy wyraz piszemy wielką literą (np. Kodeks cywilny, Kodeks pracy), chyba że tytułów używamy w znaczeniu opisowym (np. „Konieczne są zmiany w kodeksie pracy...”).⁹

W języku hiszpańskim obowiązują nieco odmienne zasady ortograficzne odnośnie tytułów aktów prawnych: wielką literą należy pisać wszystkie znaczące elementy (głównie rzeczowniki i przymiotniki) tytułu dokumentów oficjalnych i historycznych (porozumienia, konwencje, deklaracje itp.) oraz tekstów i dokumentów o charakterze prawnym (kodeksy, rozporządzenia, ustawy, dekrety

8| *Wielkie i małe litery w tekstach UE – ustalenia Zespołu Rady Języka Polskiego ds. Współpracy z Tłumaczami UE, poczynione na posiedzeniu Komisji Ortograficzno-Onomastycznej RJP 2 XII 2005 r. z uzupełnieniami z dnia 30.12.2005 r.*

9| Podobnie słowa: *Ordynacja, Prawo, Karta*, ponieważ właśnie od nich rozpoczyna się nazwa własna ustawy.

itp.), np. *Código Civil*¹⁰, *Acta Única Europea, Ley 40/1998, de 9 de diciembre, del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas y otras Normas Tributarias, Ley Orgánica 3/1981, de 6 de abril, del Defensor del Pueblo, Real Decreto 125/1988*. (OLE 2010: 491). Jeśli tytuł ustawy, ze względu na swój opisowy charakter, jest zbyt długi (np. *Ley 17/205, de 19 de julio, por la que se regula el permiso y la licencia de conducción por puntos y se modifica el texto articulado de la ley sobre tráfico, circulación de vehículos a motor y seguridad vial*), wielką literą pisany jest tylko pierwszy element¹¹. W hiszpańskim słowniku wielkich i małych liter pod hasłem *ley* (pol. prawo, ustawa) czytamy:

Oficjalny zapis: *Ley Orgánica 15/1999, de 13 de diciembre, de Protección de Datos de Carácter Personal*. Zapis powszechnie stosowany: *ley orgánica de Protección de Datos*, a nawet *ley de Protección de Datos* (jak widać, w dwóch ostatnich przypadkach nie ma powodu zapisywać słowo *ley* [pol. ustawa] wielką literą, gdyż nie chodzi o oficjalną nazwę tej ustawy)¹² (Martínez de Sousa 2010: 173, tłum. A.N-G).

Zgodnie z zasadami ortograficznymi języka hiszpańskiego, używając skróconej nazwy ustawy (np. *El informe ambiental de actividades debe ser público de acuerdo con la Ley 2/2002*) zachowujemy wielką literę, chyba że określenia typu *ley, decreto* itd. używamy w znaczeniu ogólnym. Gdy w hiszpańskim tekście używamy nazwy opisowej lub nazwy potocznej ustawy, należy ją, podobnie jak w polskim, zapisać małą literą (np. *ley de extranjería* zamiast *Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre Derechos y Libertades de los Extranjeros en España y su Integración Social*). Wyjątkiem jest rzeczownik *constitución*, który, stosowany jako skrócona forma najważniejszego aktu prawnego powinien być zapisywany wielką literą (np. *los padres de la Constitución; la Constitución española*)¹².

Ciekawą i istotną z punktu widzenia przekładu tekstów prawnych i prawniczych kwestią jest zapis skrótów kodeksów i dzienników urzędowych. W przypadku skrótów nazw kodeksów *Słownik skrótów i skrótowców* (Podracki 1999) podaje jako prawidłowy skrót tytułu Kodeks cywilny – k.c. lub kc, jednak Jopek Bosiacka (2017: 34) wskazuje, że w obszarze prawa możemy spotkać następujące zapisy: kc. k.c., KC. W hiszpańskim skrót ten zapisywany jest wielkimi literami i bez kropek: *Código Civil – CC; Código Penal – CP*¹³. Taka pisownia może w tłumaczeniu na język polski prowadzić do błędnego zapisu (wielką literą) elementów rozwiniętej nazwy.

10| Martínez de Sousa (2010: 122) jako prawidłową podaje pisownię: *el Código civil*.

11| Ponadto w tekście zaleca się zapisywanie kursywą lub w cudzysłowie całego tytułu, by wskazać wyraźnie jego zakres.

12| Zasada nie dotyczy liczby mnogiej, np. *las primeras constituciones bolivianas, una nueva constitución* (por. OLE 2010: 492).

13| Część ustawy, tj. *artículo, apartado, inciso* i ich skróty (odpowiednio: *art., apdo., inc.*) piszemy małą literą (OLE 2010: 491).

Zgodnie z *Uchwałą nr 13 Rady Języka Polskiego w sprawie zapisu skrótu tytułu Dziennik Ustaw / Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*

poprawny skrót tytułu *Dziennik Ustaw/ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* to *DzU* albo *Dz.U.* Jeśli skrótu wymaga szczegółowy zapis miejsca umieszczenia aktu prawnego, zapis ten należy skrócić według wzoru: *DzU/ Dz.U. (RP) nr 15, poz. 30, z późn. zm.*).¹⁴

Niekiedy skrót zapisywany jest ze spacją: *Dz.U.* (por. Jopek-Bosiacka 2017: 35). Hiszpańskim odpowiednikiem *Dziennika Ustaw* jest *Boletín Oficial del Estado*¹⁵ (por. Komarnicki/ Komarnicki 2005: 25), którego poprawny skrót to *BOE*, choć można spotkać się z zapisem *B.O.E.*¹⁶. Zaznaczyć tu jednak należy, że w tłumaczeniu poświadczonym, zgodnie z par. 55.3 *Kodeksu zawodowego tłumacza przysięgłego* (2018), „nazw dzienników promulgacyjnych i urzędowych nie tłumaczy się, tłumacz może jednak poprzedzić przytoczony skrót krótkim opisowym odpowiednikiem w języku docelowym”.

Analiza porównawcza zasad pisowni wielkich liter w tytułach aktów prawnych i prawniczych pokazuje, że rozbieżność zasad ortograficznych na poziomie języka ogólnego staje się jeszcze wyraźniejsza w obrębie tekstów specjalistycznych. Przyczyny tego zjawiska leżą w możliwości wystąpienia w różnych konfiguracjach niezgodności na poziomie normy językowej, normy w zakresie prawa i normy instytucjonalnej. Jak pokazaliśmy na przykładzie języka polskiego, z odmiennymi zasadami mamy do czynienia niekiedy już w obrębie jednego systemu. Nie mniej istotny jest kontekst wypowiedzi (akt prawny/ inny tekst, na początku/ w tekście), który należy uwzględnić w procesie przekładu i funkcja, w jakiej analizowana jednostka występuje (w znaczeniu ogólnym/ w znaczeniu jednostkowym, forma pełna/ forma skrócona). Oznacza to, że słownik ortograficzny lub specjalistyczny nie jest w stanie jednoznacznie określić poprawnej formy.

Podsumowanie

Zaprezentowana w artykule analiza pokazuje złożoność poruszanej problematyki i może stanowić istotną wskazówkę dla polskich tłumaczy języka hiszpańskiego.

14| *Uchwała ortograficzna nr 13 Rady Języka Polskiego w sprawie zapisu skrótu tytułu Dziennik Ustaw/ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (przyjęta na XXII posiedzeniu plenarnym dn. 15 maja 2006 r.* http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=85:zapis-skrotu-tytuu-qdziennik-ustawqdzienik-ustaw-rzeczypospolitej-polskiej&catid=43&Itemid=59 (22.10.2019).

15| Supera-Markowska (2009: 20) tłumaczy nazwę *Boletín Oficial del Estado*: Biuletyn Urzędowy Państwa.

16| Np. podręcznik *El español por profesiones. Comercio exterior* (Aguirre/ Rother 1999: 70). Co ciekawe, w słowniczku na końcu książki znajdziemy *BOE*.

Ponadto pozwala wyciągnąć wnioski o znacznie szerszym i bardziej ogólnym charakterze:

1. Zasady użycia wielkich liter nie mają uniwersalnego charakteru, mogą być odmienne w języku wyjściowym i docelowym;
2. Różnice w użyciu wielkich liter mogą wynikać z cech danego systemu językowego oraz normy językowej, która może ulegać modyfikacji na przestrzeni czasu;
3. W przypadku tłumaczenia specjalistycznego, zarówno na etapie interpretacji oryginału, jak i przekładu, należy uwzględnić czynniki pozajęzykowe, w przypadku tekstów prawnych i prawniczych są to norma tłumaczeniowa i norma w obszarze prawa;
4. W wielu przypadkach zastosowanie wielkiej litery jest zdeterminowane użyciem wyrażenia w konkretnym tekście, co skutkuje tym, że właściwy zapis nie zawsze może być wskazany w słowniku ortograficznym bądź specjalistycznym.

Obok przedstawionych powyżej wniosków musimy również odnieść się do dwóch kwestii, które, choć nie ujawniły się w zaprezentowanej analizie, są ściśle związane z omawianą problematyką. Pierwszą z nich jest tzw. uzus, czyli „przyjęty w danej społeczności sposób posługiwania się systemem językowym, jego jednostkami i regułami ich łączenia” (Polański 2003: 623). W przypadku języka prawniczego mamy do czynienia z bardzo dużą i niejednorodną wspólnotą praktyków (*community of practice*) (Wenger 1998), która, w ramach swojego funkcjonowania i wchodząc w relacje z przedstawicielami innych zawodów (policja, urzędnicy itd.), tworzy, powiela i rozpowszechnia pewne, niejednokrotnie błędne formy i użycia języka. Przykładem jest widoczna w hiszpańskich wyrokach sądowych tendencja do zapisywania wielką literą określeń dotyczących przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości (sędzia, prokurator, adwokat itd.). Jak wskazuje raport przygotowany przez Komisję ds. Modernizacji Języka Prawnego (*Comisión para la Modernización del Lenguaje Jurídico*), działającą przy hiszpańskim Ministerstwie Sprawiedliwości, pt. *Estudio de campo: lenguaje escrito* (2015)¹⁷, nie tylko jest ona niezgodna z obowiązującą normą językową (*norma del estándar panhispánico*), ale sugeruje również nadrzędność instytucji wobec obywatela (w tych samych wyrokach określenia typu: powód, pozwany, oskarżony, pisane są małą literą), co nie odzwierciedla właściwie relacji państwo – obywatel we współczesnym demokratycznym państwie prawa (por. Tomás Ríos 2005).

Pojawia się zatem pytanie, jak traktować uzus i czy może on zastąpić normę. Musimy przede wszystkim stwierdzić, że choć uzus może w dłuższej perspektywie zmodyfikować normę językową, „nie wystarcza powszechność w jednym środowisku, w jednej odmianie języka” (Polański 1999: 623). Poza tym uzus

17| <https://lenguajeadministrativo.com/wp-content/uploads/2015/10/CMLJ-Lenguaje-escrito.pdf> (dostęp 9.09.2019).

oceniany jest zawsze w relacji zgodności z normą, jeśli jest od niej inny, stanowi odstępstwo, naruszenie normy. W przypadku tłumaczenia specjalistycznego „może mieć znaczenie przy braku normy, ale nie może być niezgodny z normą” (Jopek-Bosiacka 2017: 38). W takiej sytuacji powinien być traktowany jako błąd.

Dotykamy w ten sposób kolejnej ważnej kwestii, a mianowicie błędów w oryginale. Jak stwierdza Gómez Font (2009), hiszpańskie teksty prawne i prawnicze dalekie są od ortograficznego ideału. Potwierdza to zresztą wspomniany wyżej raport. Hiszpańscy językoznawcy mówią nawet o swego rodzaju majuskulizmie (*mayusculismo*) polegającym na patologicznej tendencji do nadmiernego, nieuzasadnionego i niejednorodnego użycia wielkich liter wbrew normom języka hiszpańskiego (Montolío Durán 2012: 78). Przypadek hiszpański z pewnością nie jest wyjątkiem; jak czytamy w ustaleniach Zespołu Rady Języka Polskiego ds. Współpracy z Tłumaczami UE¹⁸ (punkt 2.) polscy tłumacze także borykają się z trudnościami ortograficznymi, które wynikają m.in. z wpływu języka angielskiego, niepoprawnego rozwijania skrótowców oraz ogólnej tendencji do różnicowania zapisu wynikającej przede wszystkim z zasady stosowania wielkiej litery ze względów grzecznościowych.

Jak zatem powinien postąpić tłumacz w przypadku stwierdzenia w oryginale błędnego użycia wielkich liter? *Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego* (2018) zaleca, by nie oddawać w tłumaczeniu błędów językowych, jeżeli nie mają wpływu na treść dokumentu i nie stanowią jego ważnych elementów¹⁹ (par. 58). Oznacza to w praktyce, że tłumacz powinien mieć świadomość złożoności problemu i przyjąć krytyczną postawę wobec oryginału i kompetencji językowych nadawcy.

Bibliografia

- Aguirre Beltrán, Blanca/ Rother, Klaus (1999). *El español por profesiones. Comercio exterior*. Madrid.
- Comisión para la Modernización del Lenguaje Jurídico (2015). *Estudio de campo: lenguaje escrito*. Madrid: Ministerio de Justicia. (<https://lenguajeadministrativo.com/wp-content/uploads/2015/10/CMLJ-Lenguaje-escrito.pdf>, dostęp 23.10.2019 r.).
- Departament Języka Polskiego. Dyrekcja Generalna ds. Tłumaczeń Pisemnych. Komisja Europejska (2016). *Vademecum tłumacza. Wskazówki redakcyjne dla tłumaczy*. (https://ec.europa.eu/translation/polish/guidelines/documents/styleguide_polish_dgt_pl.pdf, dostęp 20.11.2019 r.).

18| http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1107:wielkie-i-mae-liter-y-w-tekstach-ue&catid=44&Itemid=145 (23.10.2019).

19| Musimy jednak pamiętać, że w niektórych przypadkach użycie wielkiej litery ma znaczenie, por. Witorska (2015).

- Gómez Font, Alberto (2009). "Abogacía y corrección idiomática". W: *Revista de Lengua i Dret* 51. S. 187–200.
- Jopek-Bosiacka, Anna (2017). „Między normą a uzusem. O roli teorii prawa i doktryny w procesie oceny jakości przekładu prawnego”. W: Walkiewicz, B./ Kęsicka, K (red.) *Norma a uzus II. Przekład specjalistyczny w perspektywie globalizacji*. Poznań. S. 27–40.
- Kłosińska, Anna (red.) (2004). *Słownik ortograficzny PWN*. Warszawa.
- Kodeks zawodowy tłumacza przysięgłego* (2018) (<https://tepis.org.pl/wp-content/uploads/Kodeks-zawodowy-t%C5%82umacza-przysięg%C4%99g%C5%82e-go-2018.pdf>, dostęp 23.10.2019 r.).
- Komarnicki, Mieczysław/ Komarnicki, Igor (2005). *Diccionario de terminología jurídica español-polaco*. Warszawa.
- Kozłowska, Zofia (2002). „O błędach językowych w tekstach polskich przekładów”. W: Kopczyński, A./ Zaliwska-Okrutna, U. (red.) *Język rodzimy a język obcy, komunikacja, przekład, dydaktyka*. Warszawa. S. 137–147.
- Kubacki, Artur D. (2012). *Tłumaczenie poświadczone. Status, kształcenie, warsztat i odpowiedzialność tłumacza przysięgłego*. Warszawa.
- Martínez de Sousa, José (2010). *Diccionario de uso de las mayúsculas y minúsculas*. Gijón.
- Montollo Durán, Estrella (red.) (2012). *Hacia la modernización del discurso jurídico*. Barcelona.
- Nowakowska-Głuszak, Anna (2016). „Hiszpańskie imiona i nazwiska w tłumaczeniu poświadczonym na język polski”. W: *Legilingwistyka Porównawcza* 25/2016. S. 79–94.
- Pisarska, Alicja/ Tomaszewicz, Teresa (1998). *Współczesne tendencje przekładowe*. Poznań.
- Podracki, Jerzy (1999). *Słownik skrótów i skrótowców*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Polański, Edward (red.) (2016). *Wielki słownik ortograficzny PWN*. Warszawa.
- Polański, Kazimierz (red.) (1999). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Wrocław.
- Real Academia Española (2010). *Ortografía de la lengua española*. Madrid.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”* (Dz.U. 2016 poz. 283). (<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20021000908/O/D20020908.pdf>, dostęp 20.11.2019 r.).
- Supera-Markowska, Maria (2009). *Zarys prawa hiszpańskiego i polskiego*. Warszawa.
- Tomas Ríos, José (2005). „Las sentencias judiciales, estudio y análisis sociolingüístico”. W: *Tonos. Revista Electrónica de Estudios Filológicos* 9. (<https://www.um.es/tonosdigital/znum9/corpora/juridicos.htm>, dostęp 23.10.2019 r.).

.....

Uchwała ortograficzna nr 13 Rady Języka Polskiego w sprawie zapisu skrótu tytułu Dziennik Ustaw/ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (przyjęta na XXII posiedzeniu plenarnym dn. 15 maja 2006 r. (http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=85:zapis-skrotu-tytuu-qdziennik-ustawqdziennik-ustaw-rzeczypospolitej-polskiejq&catid=43&Itemid=59, dostęp 22.10.2019 r.).

Wenger, Etienne (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning and Identity*. New York.

Wielkie i małe litery w tekstach UE – ustalenia Zespołu Rady Języka Polskiego ds. Współpracy z Tłumaczami UE, poczynione na posiedzeniu Komisji Ortograficzno-Onomastycznej RJP 2 XII 2005 r. z uzupełnieniami z dnia 30.12.2005 r. (http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1107:wielkie-i-mae-litery-w-tekstach-ue&catid=44&Itemid=145, dostęp 23.10.2019 r.).

Witowska, Alicja (2015). „Pisownia dużą literą w tekstach polskich aktów prawnych”. W: *Przegląd Legislacyjny* 3(93). S. 145–157.

Wronkowska, Sławomira/ Zieliński, Maciej (1993). *Problemy i zasady redagowania tekstów prawnych*. Warszawa.

Anna Nowakowska-Głuszak

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Wydział Humanistyczny

Instytut Językoznawstwa

ul. gen S. Grota-Roweckiego 5

41–200 Sosnowiec, Polska

anna.nowakowska-gluszak@us.edu.pl

ORCID: 0000–0002–8246–9480